

Promena broja stanovnika Grada Istočno Sarajevo u međupopisnom periodu 1991-2013

MARIANA LUKIĆ TANOVIĆ¹ | DRAŠKO MARINKOVIĆ² | ALEKSANDAR MAJIĆ²

SAŽETAK

Prostor Grada Istočno Sarajevo je po mnogo čemu specifičan, a između ostalog po tome što su ratni sukobi (1992-1995) doveli do značajnih promena, prvenstveno u pogledu teritorije i državnih granica, a izazvali su i velika pomeranja stanovništva što sa sobom nosi niz demografskih promena i posledica. Predmet istraživanja rada je međupopisna promena broja stanovnika 1991-2013. godine, po čemu je uočljivo da je Bosna i Hercegovina bila bez popisa stanovništva 22 godine. Cilj istraživanja je bio da se utvrdi da li je međupopisna dinamika stanovništva pozitivna ili negativna, odnosno da li je prisutan proces depopulacije i koliko je on istovetan za celokupan istraživani prostor. Da bi se ostvario cilj istraživanja bilo je neophodno izvesti procenu broja stanov-

nika za 1991. godinu, jer je dezintegracija naselja na teritoriji Grada Istočno Sarajevo stvorila ogromne probleme uporedivosti statističkih podataka o stanovništvu. Nakon toga analizirana je međupopisna dinamika stanovništva u periodu 1991-2013. godine. Istraživanje je pokazalo da Grad Istočno Sarajevo u međupopisnom periodu ima pozitivnu populacionu dinamiku, koja je karakteristika isključivo urbanog prostora, dok ruralni prostor ima obeležje ukupne depopulacije.

KLJUČNE REČI

međupopisna promena broja stanovnika | populaciona dinamika | depopulacija | Grad Istočno Sarajevo | Bosna i Hercegovina

¹ Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Filozofski fakultet Pale, Katedra za geografiju | ✉ mariana.lukic.tanovic@ff.ues.rs.ba

² Univerzitet u Banjaluci, Prirodno-matematički fakultet

UVOD

Grad Istočno Sarajevo nalazi se u istočnom delu Bosne i Hercegovine (BiH), odnosno u istočnom delu Republike Srpske (RS). Teritoriju Grada čini šest opština: Istočno Novo Sarajevo, Istočna Ilidža, Pale, Sokolac, Trnovo i Istočni Stari Grad. Ukupna površina ovog prostora iznosi 1.449,2 km². Jedna od specifičnosti prostornog razvoja Grada je administrativno-teritorijalna nekompaktnost, s obzirom da se sastoji od dva dela: većeg severnog (1.405,3 km²) i znatno manjeg južnog dela (svega 43,9 km²), koji su međusobno odvojeni teritorijom opštine Trnovo, odnosno Kantonom Sarajevo u Federaciji Bosne i Hercegovine (Lukić Tanović 2018).

Prema Popisu stanovništva 2013. godine istraživani prostor ima 59.916 stanovnika u 216 naseljenih mesta. U naseobinskom smislu, Grad karakteriše gusta usitnjena mreža naselja, a više od polovine naselja (65,3%) pripada kategoriji do 100 stanovnika.

Granica koja je podelila teritoriju Bosne i Hercegovine na dva entiteta sa sobom nosi niz negativnih posledica. Prilikom razgraničenja nije se poštovao naseobinski sistem i administrativne granice naselja, što je dovelo do dezintegracije, odnosno podele naselja između entiteta, stvaranja „dvojnih“ naselja, funkcionalno nerentabilne podele urbanih celina, gde granica seče ulice i stambenu infrastrukturu. Na prostoru nekadašnjeg Grada Sarajeva entitetskom granicom podeljeno je 43 naseljena mesta. Većinu podeljenih naselja karakteriše ukupna depopulacija i oslabljen demografski

kapacitet, s obzirom na to da je 30% naselja iz ove kategorije veličine ispod 50 stanovnika. Podela naselja među entitetima stvorila je probleme dezintegrisanosti pejzažne strukture, funkcionalne povezanosti prirodnih resursa i prerađivačkih kapaciteta centara privrednog razvoja. Dezintegracija naselja na teritoriji Grada stvorila je ogromne probleme uporedivosti statističkih podataka o stanovništvu. Demografske analize veoma su otežane, jer se ne može odrediti egzaktn broj stanovnika podeljenih naselja prema Popisu iz 1991. godine (Lukić Tanović i Marinković 2017).

Naseobinski sistem istraživanog prostora specifičan je po tome što nosi epitet grada, iako većina prostora ima izrazito ruralna obeležja. Čak 97% teritorije Grada čini ruralni prostor gde je smešteno svega 35% stanovništva. Od ukupno 216 naseljenih mesta, 211 spada u kategoriju ruralnih. Karakteristika ruralnog prostora je stalno odseľjavanje stanovništva, negativan prirodni priraštaj, ukupna depopulacija i starenje stanovništva (Lukić Tanović i Marinković 2018b).

Predmet istraživanja je međupopisna promena broja stanovnika na prostoru Grada Istočno Sarajevo, a osnovni cilj je da se utvrdi da li je međupopisna dinamika stanovništva pozitivna ili negativna, odnosno da li je na istraživanom prostoru prisutan proces depopulacije i da li je on istovetan za celokupan istraživani prostor.

METOD

Teorijsko-metodološki okvir istraživanja

Osnovna hipoteza u radu pretpostavlja da je na prostoru Grada Istočno Sarajevo u međupopisnom periodu (1991-2013) došlo do porasta broja stanovnika, i to usled rasta broja stanovnika u urbanim sredinama, dok je u ruralnim sredinama izražena ukupna depopulacija.

Metodologija se bazira na analizi podataka Popisa stanovništva 1991. i 2013. godine (F BiH 2018), uz neophodno modifikovanje i podešavanje, radi uporedivosti podataka, kako je dalje u tekstu objašnjeno.

Jedna od metodoloških razlika dva analizirana popisa odnosi se na popisane radnike i članove njihovih domaćinstva koji u inostranstvu borave godinu dana ili duže. U Popisu 2013. godine, u stalno stanovništvo uključena su samo lica koja na radu ili boravku u inostranstvu borave kraće od jedne godine, a za odsutna lica podatke su mogli dati samo članovi domaćinstva. U Popisu iz 1991. godine, pod stalnim stanovništvom podrazumevalo se da su stalni stanovnici jednog mesta sva lica koja u tom mestu stanuju, tj. imaju mesto prebivališta bez obzira da li su se u momentu popisa nalazila u tom mestu ili su bila odsutna iz nekog razloga, bilo u zemlji ili inostranstvu (Marinković i Vranješ 2013).

Najveći problem egzaktnosti komparacije demografskih pokazatelja iz Popisa 1991. i 2013. godine za Grad Istočno Sarajevo predstavlja konceptualna razlika ova dva popisa. Problem uporedivosti podataka naglašavaju

Marinković i Vranješ (2013). „Usljed određenih metodoloških razlika, a posebno s obzirom na velike administrativno-teritorijalne promjene, uporedivost podataka popisa iz 1991. i 2013. godine, za nivo Republike Srpske, je skoro nemoguća bez ulaska u popisne krugove i razdvajanje naselja koja su podijeljena međuentitetskom linijom razgraničenja“ (Marinković i Vranješ 2013: 40).

Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2013. godine na prostoru Bosne i Hercegovine sproveden je u periodu od 1. do 15. oktobra 2013. godine. Preliminarni rezultati Popisa objavljeni su u decembru iste godine. Ovi rezultati sadržavali su samo podatke o ukupnom broju popisanih lica. Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine konačne rezultate Popisa 2013. godine objavila je tek u julu 2016. godine. Zbog neusaglašenosti metodologije obrade podataka Popisa stanovništva 2013. godine, Republički zavod za statistiku Republike Srpske u decembru 2016. godine objavio je konačne rezultate Popisa stanovništva za nivo Republike Srpske.¹

U radu su korišćeni podaci Republičkog zavoda za statistiku RS s obzirom na to da se istraživani prostor nalazi na teritoriji Republike Srpske.

¹ Razlika između konačnih rezultata Agencije za statistiku BiH (ASBiH 2016) i Republičkog zavoda za statistiku RS na nivou Republike Srpske iznosi 58.081 stanovnika, odnosno Republika Srpska po rezultatima zvanične statističke institucije u RS ima 4,7% stanovnika manje nego po rezultatima zvanične statističke institucije u BiH. Kada je reč o Gradu Istočno Sarajevo, razlika iznosi 1.600 stanovnika, odnosno prema statistici Republike Srpske za 2,6% manje u odnosu na statistiku BiH.

Istraživanje je zahtevalo korišćenje različitih metoda, kao što su metod geografske analize i sinteze, matematičko-statistički metod, te metod klasifikacije i generalizacije. Komparativnom analizom utvrđene su promene do kojih je došlo u međupopisnom periodu sa posebnim osvrtom na depopulaciju ruralnih prostora. Osnovna tehnika koja se koristila za izradu karata demogeografskih pokazatelja je GIS aplikacija, programski paket *ArcGis 10.3.1*.

Metodologija procene broja stanovnika za 1991. godinu

Administrativno-teritorijalne granice opština i naseljenih mesta na istraživanom prostoru značajno su se promenile formiranjem Grada Istočno Sarajevo, koji u vreme Popisa 1991. godine nije postojao. U komparativnoj analizi demografskih pokazatelja, veliki problem predstavljaju podeljena naselja, tj. predratna naselja koja su podeljena između entiteta Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH). Stoga se moralo pristupiti izradi procene broja stanovnika prema Popisu iz 1991. godine za prostor Grada Istočno Sarajevo, s obzirom na to da podaci zvaničnih statističkih institucija u Bosni i Hercegovini i Republici Srpskoj nisu bili dostupni.²

² Republički zavod za statistiku RS, kao i Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine ne poseduju bazu podataka Popisa stanovništva iz 1991. godine. Federalni zavod za statistiku poseduje bazu podataka, ali nije bilo mogućnosti da se „uđe” u statističke popisne krugove. Federalni zavod za statistiku BiH dostavio je nezvanične procene za prostor današnjeg Gra-

Svaka administrativno-teritorijalna promena neposredno utiče na uporedivost statističkih podataka, koji su skoro uvek prikazani prema važećoj podeli, što u velikoj meri otežava praćenje demografskih promena u dužim vremenskim intervalima i zahteva veliki posao pri pregrupisanju i usaglašavanju podataka (Knežević 2014).

Metodologija za procenu broja stanovnika 1991. godine na nivou naseljenih mesta Grada Istočno Sarajevo bila je sledeća: za naselja koja nisu promenila svoje teritorijalno-administrativne granice, koristili su se podaci o broju stanovnika prema rezultatima Popisa iz 1991. godine, a za 43 naseljena mesta koja su podeljena entitetskom granicom urađena je procena broja stanovnika. Procena je izvršena na osnovu baze podataka o broju stanovnika 1991. godine, koju je posedovala organizacija *Office of the High Representative* (OHR) i podrazumevala je broj stanovnika po ulicama naseljenog mesta. Pomoću starih karata/planova mesnih zajednica Grada Sarajeva sa nekadašnjim nazivima ulica (Konforti 1987), unesena je entitetska granica i na osnovu toga procenjeno koji je udeo stanovništva pripao FBiH, a koji RS. Kod procene broja stanovnika opština Grada Istočno Sarajevo, treba navesti da je jedan deo predratnih naselja u celosti pripao drugom entitetu, odnosno FBiH. Takva naselja su u potpunosti isključena iz procene. Konačan broj stanovnika po opštinama dobijen je kao zbir

da Istočno Sarajevo prema Popisu 1991. godine, ali samo za nivo opština. Međutim, za ovo istraživanje bilo je potrebno imati podatke na nivou naseljenih mesta.

broja stanovnika naselja koja su u celosti pripala određenoj opštini, zatim je oduzet broj stanovnika naselja koja su u celosti pripala drugom entitetu

(ako je bilo takvih naselja) i dodat broj stanovnika naselja koja su podeljena između entiteta za koje je urađena procena (tabela 1).

Tabela 1 Procena broja stanovnika po opštinama Grada Istočno Sarajevo za 1991.

Teritorija	Procena broja stanovnika za 1991. godinu	Udeo (%) u predratnoj opštini
Istočna Ilidža	8.083	3,96
Istočno Novo Sarajevo	4.112	4,32
Pale	14.452	88,36
Istočni Stari Grad	1.393	2,73
Trnovo	3.949	57,14
Sokolac	15.566	-
Ukupno	47.540	-

Izvor: Lukić Tanović (2018).

REZULTATI I DISKUSIJA

Popis stanovništva je osnovni izvor podataka o veličini, rasporedu i sastavu stanovništva, ali nije uvek i dovoljan za razumevanje demografskih promena i procesa. Zbog toga je neophodno i sagledavanje podataka tekuće statistike vitalnih i migracionih događaja. Registar stanovništva doprineo bi boljem praćenju demografskih procesa i promena (Đurđev i Arsenović 2015).

U odnosu na 1991. godinu, Popis stanovništva 2013. godine na prostoru Bosne i Hercegovine pokazao je izražen proces depopulacije u kome ukupni demografski gubici iznose oko 850.000 stanovnika, odnosno oko 20%. Ukupna depopulacija u Republici Srpskoj znatno je veća i iznosi preko 25%. Ovakvi demografski gubici posledica su geopolitičkih dešavanja tokom devedesetih godina prošlog veka, izražene emigracije i negativne stope prirodnog priraštaja. Politička i ratna dešavanja primorala su stanovništvo na prerazmeštaj i prostorno-

demografsku redistribuciju, što je posebno uočljivo na prostoru Grada Istočno Sarajevo.

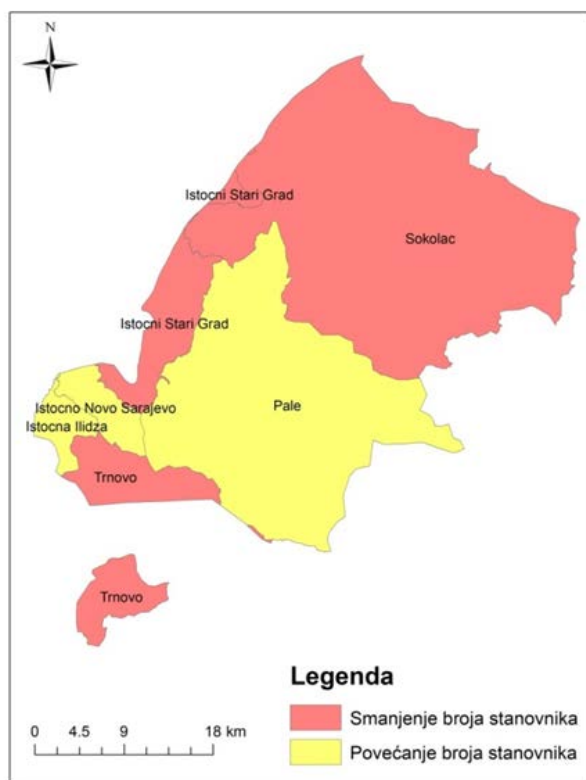
U međupopisnom periodu (1991-2013) u Republici Srpskoj, samo je šest opština registrovalo pozitivan rast stanovništva: Grad Bijeljina, te opštine Istočna Ilidža, Istočni Drvar, Istočno Novo Sarajevo, Laktaši i Pale (tabela 2, karta 1).

Grad Istočno Sarajevo, u međupopisnom periodu, ostvario je porast broja stanovnika za 12.376, odnosno broj stanovnika se povećao za 26%. Prosečna godišnja promena iznosi 562,5 stanovnika, sa godišnjom stopom rasta od 1,05%. Pozitivan demografski rast u periodu 1991-2013. Grad je zabeležio zahvaljujući pozitivnoj promeni u tri opštine, koja je nastala kao posledica migracione komponente – procesa izbeglištva i pozitivnog salda unutrašnjih migracija. No, sa aspekta biodinamike stanovništva, sve opštine imaju negativan prirodni priraštaj.

Tabela 2 Međupopisna promena (1991-2013) po opštinama Grada Istočno Sarajevo

Teritorija	Popis 1991.	Popis 2013.	Razlika 2013-1991		Pr. god. promena	Stopa rasta (%)
			Apsolut.	%		
Istočna Ilidža	8.083	14.437	6.354	78,6	288,8	2,64
Istočni Stari Grad	1.378	1.116	-262	-19,0	-11,9	-0,96
Istočno Novo Sarajevo	4.112	10.401	6.289	152,9	285,9	4,22
Pale	14.452	20.359	5.907	40,9	268,5	1,56
Sokolac	15.566	11.620	-3.946	-25,4	-179,4	-1,33
Trnovo	3.949	1.983	-1.966	-49,8	-89,4	-3,13
Grad Istočno Sarajevo	47.540	59.916	12.376	26,0	562,5	1,05

Izvor: Posebna obrada podataka prema: Lukić Tanović (2018); Republički zavod za statistiku RS (2017).

Karta 1 Međupopisna promena broja stanovnika (1991-2013) po opštinama Grada Istočno Sarajevo na osnovu obrade podataka iz popisa stanovništva

Među tri opštine sa pozitivnom promenom, najveći apsolutni porast ostvarila je opština Istočna Ilidža, 6.354 stanovnika. Najveći relativni

porast beleži opština Istočno Novo Sarajevo, čak 152,9%. U ovoj lokalnoj zajednici apsolutni porast stanovništva iznosi 6.289 lica, tako da je međupo-

pisna stopa rasta 4,22%. Opština Pale ostvarila je apsolutni porast broja stanovnika od 5.907, odnosno 40,9%.

Ostale tri opštine Grada Istočno Sarajevo imaju obeležje ukupne depopulacije. Najveći demografski gubici registrovani su u opštini Sokolac, u kojoj je 3.946 stanovnika manje nego 1991. godine. Slede opštine Trnovo sa smanjenjem od 1.966 i Istočni Stari Grad sa 262. Relativno najveću depopulaciju ima opština Trnovo, u kojoj se broj stanovnika u odnosu na 1991. godinu smanjio za 49,8%. Sledi opština Sokolac sa smanjenjem od 25,4% i opština Istočni Stari Grad sa depopulacijom od 19,9%.

Posmatrano po naseljenim mestima Grada, od ukupno 216 naselja, depopulacija se beleži u 177, odnosno 81,9% naselja, dok je porast broja stanovnika registrovan u 39 naseljenih mesta, odnosno 18,1% (tabela 3, karta 2). Među naseljima sa pozitivnom populacionom dinamikom izdvajaju se četiri naseljena mesta koja spadaju u kategoriju urbanih. Ova naselja beleže apsolutno povećanje od 17.866 stanovnika. U preostalih 35 ruralnih naseljenih mesta, beleži se porast od 5.304 stanovnika.

Tabela 3 Broj naselja Grada Istočno Sarajevo sa pozitivnom međupopisnom promenom (1991-2013) prema veličini naselja

Veličina naselja	Naselja sa povećanjem broja stanovnika	
	Broj naselja	%
0	0	0,0
0-50	11	28,2
50-100	1	2,6
100-250	14	35,9
250-500	7	17,9
500-1.000	2	5,1
1.000-2.000	2	5,1
2.000-3.000	0	0,0
3.000-5.000	0	0,0
5.000-10.000	2	5,1
10.000-20.000	0	0,0
Ukupno	39	100,0

Izvor: Posebna obrada podataka – Republički zavod za statistiku RS (2017).

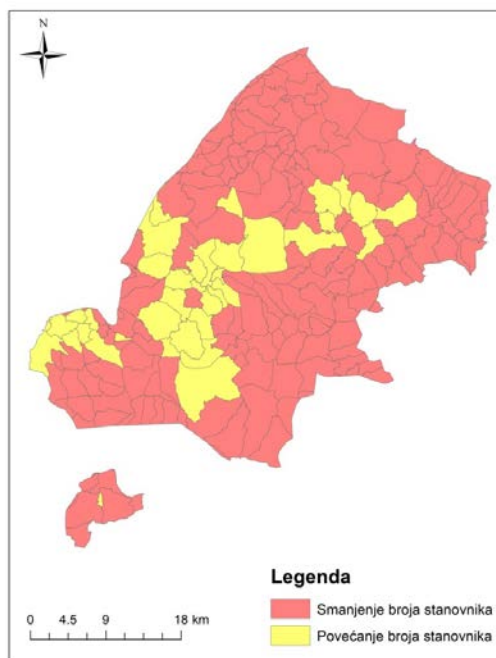
Navedeni podaci i njihova analiza potvrđuju jednu od postavljenih hipoteza da broj stanovnika u urbanim naseljima raste. Među urbanim naseljima posebno se ističe Lukavica u opštini Istočno Novo Sarajevo, koja u međupopisnom periodu beleži apso-

lutno povećanje broja stanovnika od 5.824, odnosno 328,5% više nego 1991. godine. Naselje Sarajevo dio Novi Grad, u opštini Istočna Ilidža, ima porast od 2.161 stanovnika, odnosno 193,5%. Sarajevo dio Ilidža, u opštini Istočna Ilidža, uvećalo se u

apsolutnim iznosu za 4.696 stanovnika, odnosno 84,7%, a naselje Pale, u opštini Pale, za 5.185 lica, odnosno 70,2%.

Kada je reč o demografskoj veličini naselja koja imaju pozitivnu međupopisnu promenu, izdvajaju se naselja do 500 stanovnika. Trideset i tri naselja, ili 84,5% naselja koja beleže porast

broja stanovnika, pripadaju kategoriji do 500 stanovnika. U kategoriji od 100 do 250 stanovnika je 35,9% naselja, dok patuljasta naselja do 50 stanovnika zauzimaju 28,2%. Porast broja stanovnika u međupopisnom periodu imaju četiri naselja preko 1.000 stanovnika.

Karta 2 Međupopisna promena broja stanovnika (1991-2013) po naseljenim mestima Grada Istočno Sarajevo na osnovu obrade podataka iz popisa stanovništva

Proces depopulacije na području Grada Istočno Sarajevo

Analiza Popisa stanovništva 2013. godine, na nivou naseljenih mesta, pokazala je da je proces depopulacije zahvatio 177 naseljenih mesta, odnosno 81,9% od ukupnog broja naselja (tabela 4). Apsolutno smanjenje broja

stanovnika iznosi –10.794 stanovnika. Smanjenje broja stanovnika beleži samo jedno gradsko naselje, opštinski centar Sokolac, i to –1,1%. Ostalih 167 naselja su u kategoriji ruralnih, što potvrđuje postavljenu hipotezu da je proces depopulacije naročito prisutan i izražen u ruralnim područjima.

Tabela 4 Kategorizacija naselja sa smanjenjem broja stanovnika u Gradu Istočno Sarajevo u međupopisnom periodu (1991-2013)

Kategorija	do -20%	od -20% do -40%	od -40% do -60%	od -60 do -80%	od -80% do -100%	preko -100%
Br. naselja	14	34	30	42	37	20
Smanjenje	-177	-1.151	-3.190	-2.627	-3.335	-314

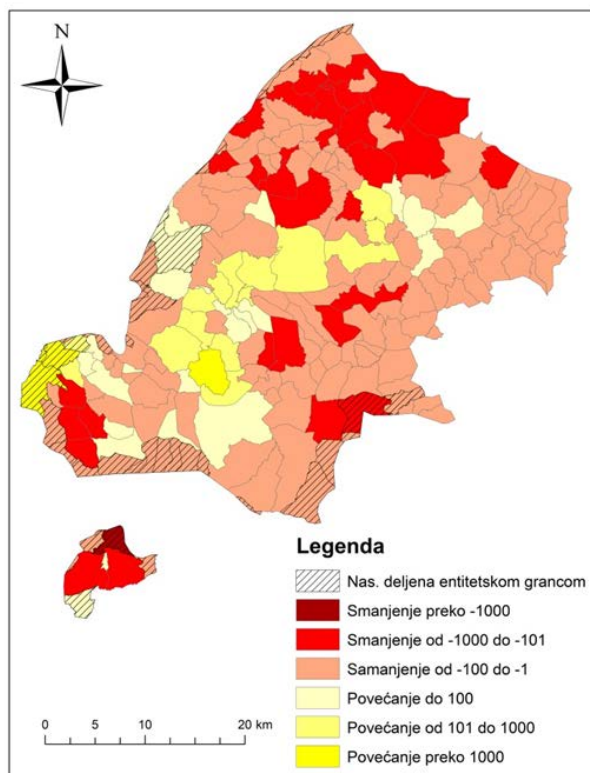
Izvori: Posebna obrada podataka: Lukić Tanović (2018); Republički zavod za statistiku RS (2017).

Analizom Tabele 4 uočava se da je u 99 naseljenih mesta, odnosno u 55,3%, stepen depopulacije viši od 60%. Najbrojnija su naselja u kojima je stepen depopulacije od 60% do 80% (42 naseljena mesta). U kategoriji od 80% do 100% je 37 naselja sa apsolutnim smanjenjem od -3.335. Najmanje je naselja koja imaju smanjenje broja stanovnika do 20%, ukupno ih je 14.

Ukupna depopulacija najizraženija je u opštini Sokolac, u kojoj 91,6% naseljenih mesta beleži međupopisno smanjenje broja stanovnika. U 88 od 96 naselja, broj stanovnika smanjio se za 5.855. U opštini Trnovo, depopulacija se javlja u 84% naselja. U odnosu na 1991. godinu broj stanovnika 2013. godine smanjio se za 1.971. Specifična je opština Pale, sa pozitivnim međupopisnim rastom, ali ukupnom depopulacijom u 45 od 63 naselja, odnosno u 71,4% naseljenih mesta. U opštini Istočni Stari Grad, depopulacija je prisutna u 73,7% naselja. U opštini Istočno Novo Sarajevo u 60% naselja beleži se depopulacija, dok stepen depopulacije u opštini Istočna Ilidža iznosi 37,5%.

Prema Popisu 1991. godine, na prostoru Grada Istočno Sarajevo, četiri naseljena mesta bila su bez stanovnika, dok je 2013. godine registrovano 24 takva naselja, ili 11,1% od ukupnog broja naselja. Posebno je uočljivo gašenje 17 naselja podeljenih entitetskom granicom, što nedvosmisleno ukazuje na to da se pri razgraničenju nije vodilo računa o osnovnim principima geografske regionalizacije (karta 3). Međutim, ako pogledamo ista naselja koja su pripala Federaciji BiH, dva od 17 podeljenih naselja nemaju stanovnika, a pet ih ima manje od 10 stanovnika. Može se zaključiti da je u potpunosti ugašeno pet naselja u odnosu na predratnu teritoriju.

Najviše naselja koja su ostala bez i jednog stanovnika, prema Popisu 2013. godine, ima opština Trnovo – 13 ovakvih naselja od ukupno 25 naseljenih mesta u opštini. U opštini Pale popisom je utvrđeno pet naselja bez stanovnika, u opštini Istočni Stari Grad četiri, a u opštini Sokolac dva. Opštine Istočna Ilidža i Istočno Novo Sarajevo, kao najurbanizovanije opštine, nemaju naselja ovakvog tipa.

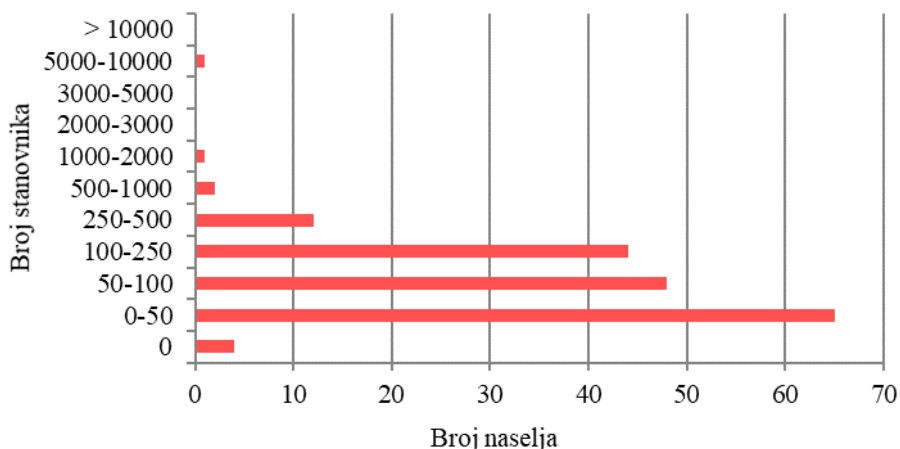

Karta 3 Kategorizacija naselja Grada Istočno Sarajevo prema promeni broja stanovnika (1991-2013) na osnovu obrade podataka iz popisa stanovništva

Kada se posmatra demografska veličina naselja, depopulacija je najviše zahvatila naselja veličine do 500 stanovnika. Na prostoru Grada Istočno Sarajevo, među depopulacionim naseljima je 97,7% u kategoriji do 500 stanovnika (grafikon 1). Pritom, procesom ukupne depopulacije najviše su zahvaćena patuljasta naselja – do 100 stanovnika, sa 63,8% učešća. Na naselja do 50 stanovnika otpada 36,7% učešća, a na naselja od 50 do 100 stanovnika 27,1%. Četiri naselja su u kategoriji preko 1.000 stanovnika, među kojima je opštinski centar Sokolac, jedino urbano naselje na prostoru

Grada sa negativnom međupopisnom promenom.

Svemu navedenom treba dodati da se Grad Istočno Sarajevo susreće sa ozbiljnim problemom prirodne depopulacije. Još od 1996. godine, sa određenim oscilacijama, prirodni priraštaj je negativan u svim opštinama Grada. Karakteristike prirodnog kretanja stanovništva ovog prostora su i pomeraње starosne granice rađanja, smanjenje udela trećerodne dece, povećanje opšte stope mortaliteta uzrokovanog starenjem stanovništva, te povećanje mortaliteta starijih od 70 godina (Lukić Tanović i Danilović 2014).

Grafikon 1 Naselja Grada Istočno Sarajevo sa smanjenjem broja stanovnika u međupopisnom periodu (1991-2013) prema demografskoj veličini.

Izvori: Lukić Tanović (2018) i Republički zavod za statistiku RS (2017).

Zatim, stopa ukupnog fertiliteta od 1,17 nedovoljna je za prostu reprodukciju stanovništva, pa se u budućem periodu može očekivati smanjenje broja stanovnika. Iako su ratni sukobi i prisilne migracije stanovništva doveli do povećanja ukupnog broja stanovnika u međupopisnom periodu, jedan su od osnovnih faktora koji su uticali na negativan trend reprodukcije i smanjenje prirodnog priraštaja u posleratnim godinama. Tome se dodaje i emigracija, odnosno masovno iseljavanje stanovništva u inostranstvo. Specifičan društveni sistem, veoma loša struktura privrednog sistema u kojem su prisutne velike stope nezaposlenosti stanovništva, dodatno utiču na smanjenje nataliteta i pogoršanje fertilnih karakteristika populacije (Lukić Tanović i Marinković 2018a).

Depopulacione procese prati demografsko starenje stanovništva što je i odlika istraživanog prostora. U međupopisnom periodu 1991-2013, na pro-

storu Grada Istočno Sarajevo došlo je do porasta indeksa starenja, pa u godini poslednjeg popisa (2013) na 100 mladih dolazi 124,6 starih. Problem starenja stanovništva javlja se i u urbanim i u ruralnim sredinama, s tim da je on izraženiji na prostoru sa ruralnim obeležjima.

Integralni i održivi razvoj seoskih naselja i ruralnih prostora nameće se kao prioritetno pitanje na početku 21. veka, kada je čovečanstvo i dalje suočeno sa velikim egzistencijalnim problemima (Martinović 2014).

ZAKLJUČAK

Depopulacioni procesi mogu se okarakterisati kao glavni demografski problem koji utiče na ekonomski i socijalni razvoj na prostoru Grada Istočno Sarajevo.

Istraživanje je pokazalo da je na prostoru Grada Istočno Sarajevo u međupopisnom periodu 1991-2013.

godine došlo do povećanja broja stanovnika, pa je Grad ostvario ukupan porast od 26%. Pozitivna međupopisna dinamika stanovništva posledica je pozitivne međupopisne promene u tri opštine Grada (Istočna Ilidža, Istočno Novo Sarajevo i Pale), što je rezultat migracione komponente, tj. procesa izbeglištva i pozitivnog salda unutrašnjih migracija. Navedene opštine su ujedno i najurbanizovanije i najrazvijenije opštine Grada Istočno Sarajevo, a u opštinskim centrima tri navedene opštine živi 50,8% ukupnog stanovništva Grada.

Pozitivna međupopisna dinamika stanovništva obeležje je urbane sredine, dok ruralnu sredinu karakteriše ukupna depopulacija. Zapravo, od 216 naseljenih mesta na prostoru Grada Istočno Sarajevo, ukupna depopulacija je zabeležena u 177 naselja. Među depopulacionim naseljima, 55,3% naselja su iz kategorije gde je stepen depopulacije viši od 60%. Takođe, procesom ukupne depopulacije najviše su zahvaćena patuljasta naselja, veličine do 100 stanovnika (63,8%). Još jedna od karakteristika na istraživanom prostoru je i gašenje naselja, pa je u 2013. godini registrovano 24 naseljena mesta bez i jednog stanovnika, dok je takvih naselja u 1991. godini bilo svega četiri.

Za Grad Istočno Sarajevo veoma je bitna revitalizacija ruralnog prostora, koji je posebno zahvaćen procesom ukupne depopulacije i starenjem stanovništva. Akcenat treba staviti na ruralnu revitalizaciju, s obzirom na to da ruralni prostor čini 97% ukupne površine Grada.

LITERATURA

- ASBiH (2016). Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini, 2013. Sarajevo: Agencija za statistiku BiH (ASBiH).
- Đurđev, B., & Arsenović, D. (2015). Populaciona dinamika u međupopisnom periodu. U V. Nikitović (ur.), *Populacija Srbije početkom 21. veka* (str. 42-60). Beograd: Republički zavod za statistiku.
- FBiH (1998). Popis stanovništva, domaćinstava/kućanstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava 1991. Sarajevo: Federalni zavod za statistiku BiH (FBiH).
- Knežević, A. (2014). Metodološki problemi demografske analize: usaglašavanje podataka popisne i vitalne statistike sa administrativno-teritorijalnim promenama (primer Istočne Srbije). *Demografija*, 11, 53-77. <https://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=1820-42441411053K>
- Konforti, S. (1987). *Šta, ko, gdje u Sarajevu – podaci i informacije o gradu Sarajevu*. Sarajevo: Svijetlost, OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Lukić Tanović, M., & Danilović, D. (2014). The changes in natural movement of population in the city of East Sarajevo. *Zbornik Matice Srpske za društvene nauke*, 148, 793-802. <https://doi.org/10.2298/ZMSDN1448793L>
- Lukić Tanović, M., & Marinković, D. (2017). The disintegration of settlements in Bosnia and Herzegovina – the example of Sarajevo/East Sarajevo. In I. Radevski (Ed.), *International Scientific Conference GEOBALCANICA 2017* (pp. 183-189). Skopje: Geobalcanica Society. <http://dx.doi.org/10.18509/GBP.2017.25>
- Lukić Tanović, M. (2018). Demogeografski procesi na prostoru Grada Istočno Sarajevo (Doktorska disertacija). Banjaluka: Univerzitet u Banjaluci, Prirodno-matematički fakultet. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.20525.33763>

- Lukić Tanović, M., & Marinković, D. (2018a). Fertilne karakteristike stanovništva Grada Istočno Sarajevo. *Zbornik Matce srpske za društvene nauke*, 167(3), 369-379. <https://doi.org/10.2298/ZMSDN1867369L>
- Lukić Tanović, M., & Marinković, D. (2018b). Urban and rural settlements in the area of the City of East Sarajevo. *Herald*, 22, 49-60. <http://dx.doi.org/10.7251/HER2218049L>
- Marinković, D., & Vranješ, R. (2013). Preliminarni rezultati popisa stanovništva Republike Srpske 2013. i njegova uporedivost sa prethodnim popisom iz 1991. godine. *Demografija*, 11, 35-46. <http://www.gef.bg.ac.rs/wp-content/uploads/Demografija-101.pdf>
- Martinović, M. (2014). Aktuelni problemi revitalizacije ruralnog prostora Srbije. U M. Grčić (ur.), *Geografsko obrazovanje, nauka i praksa: razvoj, stanje i perspektive* (str. 57-62). Beograd: Univerzitet u Beogradu, Geografski fakultet.
- Republički zavod za statistiku Republike Srpske (2017). Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Republici Srpskoj 2013. godine. Banjaluka: Republički zavod za statistiku Republike Srpske.

Population changes in the City of East Sarajevo in the intercensal period from 1991 to 2013

MARIANA LUKIĆ TANOVIĆ¹ | DRAŠKO MARINKOVIĆ² | ALEKSANDAR MAJIĆ²

SUMMARY

Between 1992 and 1995, the war in Bosnia and Herzegovina led to territorial changes and caused the reshaping of national borders. These events also caused a large population movement with significant demographic consequences. It is important to note that Bosnia and Herzegovina went 22 years without a population census after 1991, with the most recent census conducted in 2013. According to the census of 2013, there were 59,916 inhabitants in 216 settlements across the City of East Sarajevo. The main goal of this research is to determine whether the intercensal dynamics of the population are positive or negative, whether depopulation is still occurring, and whether it is identical and uniform throughout the area. It should also be noted that due to the disintegration of the settlement system and the territorial division between the entities in Bosnia and Herzegovina, the number of inhabitants in the shared settlements of the City of East Sarajevo was estimated according to the 1991 census, after which the results of the two censuses (1991 and 2013) were compiled. In the intercensal period from 1991 to 2013, the number of inhabitants in the City of East Sarajevo increased by 26%. This positive intercensal dynamic is the result of international

migration, the refugee process, and positive internal migration within the municipalities of Istočna Ilidža, Istočno Novo Sarajevo, and Pale. However, a decline in total population was recorded in 177 of 216 settlements in the City.

The extinction of certain settlements is one of the crucial characteristics of the explored area. In 2013, 11.1% of the settlements surveyed no longer had any inhabitants. Total depopulation is a feature of rural environments, while urban environments recorded positive population dynamics during the intercensal period. In addition to the total depopulation of rural areas, the City of East Sarajevo also faced the problem of natural population decline. A negative rate of natural increase, shifting of the maternal age limit, an increased mortality rate, and the aging of the population are some of the most distinctive demographic problems. Therefore, it is necessary to work on the design and implementation of measures for the revitalization of rural areas and the pro-natalist population policy measures in the future.

KEY WORDS

intercensal population change | population dynamics | depopulation | City of East Sarajevo | Bosnia and Herzegovina

¹ University of East Sarajevo, Faculty of Philosophy | ✉ mariana.lukic.tanovic@ff.ues.rs.ba

² University of Banjaluka, Faculty of Science

Table 1 Estimation of the number of inhabitants in the City of East Sarajevo by municipalities, 1991

Territory	Estimation of the number of inhabitants in 1991	Share (%) in the prewar municipality
Istocna Ilidza	8,083	3.96
Istocno Novo Sarajevo	4,112	4.32
Pale	14,452	88.36
Istocni Stari Grad	1,393	2.73
Trnovo	3,949	57.14
Sokolac	15,566	-
City of East Sarajevo	47,540	-

Source: Lukić Tanović (2018).

Table 2 Intercensal population change (1991-2013) in the City of East Sarajevo by municipalities

Territory	1991 Census	2013 Census	Difference 2013-1991		Aver. annual change	Growth rate %
			Absolute	%		
Istocna Ilidza	8,083	14,437	6,354	78.6	288.8	2.64
Istocni Stari Grad	1,378	1,116	-262	-19.0	-11.9	-0.96
Istocno Novo Sarajevo	4,112	10,401	6,289	152.9	285.9	4.22
Pale	14,452	20,359	5,907	40.9	268.5	1.56
Sokolac	15,566	11,620	-3,946	-25.4	-179.4	-1.33
Trnovo	3,949	1,983	-1,966	-49.8	-89.4	-3.13
City of East Sarajevo	47,540	59,916	12,376	26.0	562.5	1.05

Source: Additional data processing from: Lukić Tanović (2018); the Institute of statistics of the Republic of Srpska (2017).

Table 3 Number of settlements with positive intercensal change (1991-2013) in the City of East Sarajevo by the size of the settlement

The size of the settlement	Settlements with positive intercensal change	
	Number of settlements	%
0	0	0.0
0-50	11	28.2
50-100	1	2.6
100-250	14	35.9
250-500	7	17.9
500-1,000	2	5.1
1,000-2,000	2	5.1
2,000-3,000	0	0.0
3,000-5,000	0	0.0
5,000-10,000	2	5.1
10,000-20,000	0	0.0
Total	39	100.0

Source: Additional data processing by the Institute of statistics of Republic of Srpska (2017).

Table 4 Categorization of settlements with negative population change from 1991 to 2013 in the City of East Sarajevo

Category	up to -20%	from -20% to -40%	from -40% to -60%	from -60% to -80%	from -80% to -100%	below -100%
Number of settlements	14	34	30	42	37	20
Decrease	-177	-1,151	-3,190	-2,627	-3,335	-314

Source: Additional data processing from: Lukić Tanović (2018), the Institute of statistics of Republic of Srpska (2017).

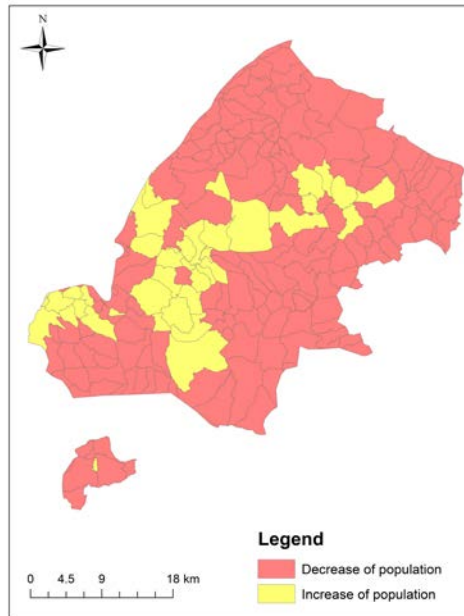

Figure 1 Settlements with negative population change from 1991 to 2013 in the City of East Sarajevo distributed by population size

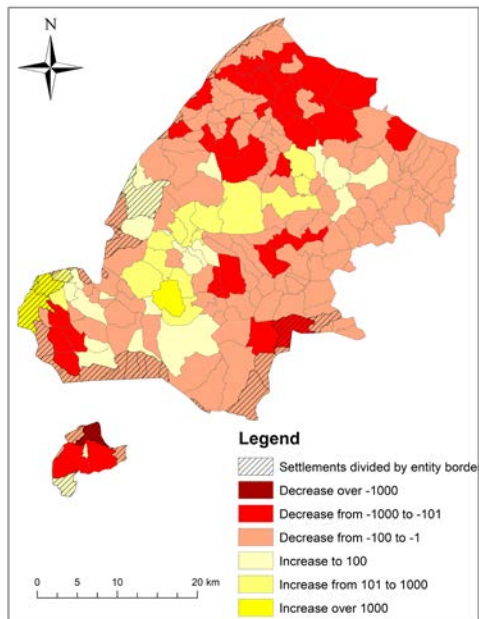
Source: Authors' calculation based on data from Lukić Tanović (2018) and the Institute of statistics of Republic of Srpska (2017).

Map 1 Inter-censal population change (1991-2013) in the City of East Sarajevo by municipalities based on census data

Map 2 Intercensal population change (1991-2013) in the City of East Sarajevo by settlements based on census data

Map 3 Categorization of settlements with negative population change from 1991 to 2013 in the City of East Sarajevo based on census data

